

כמים חיים

בנשיאותו של הרב חיים אידלס שליט"א

בהוצאת ע"ר "איש צדיק היה" 580546158

פרשת ויצא תשפ"ה

דרך חיים

"ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה הוא וכי בן רבקה הוא ותרץ ותגד לאביה" (בראשית כט יב) - "אם לרמאות הוא גם אני אחיו ברמאות, ואם אדם כשר הוא, גם אני בן רבקה אחותו הכשרה" (רש"י). אם אכן יעקב אחיו ברמאות, כיצד הצליח לבן לרמותו בחילוף לאה ורחל? בדברי חז"ל מוכח שדברי יעקב על היותו אחיו ברמאות לא מוסבים על מעשה הצאן במקלות ושקתות המים, אלא ביחס להחלפת רחל ולאה, ודווקא בעניין זה צלח לבן ברמאותו.

לבן הארמי קרוי כל כולו על שם רמאותו. חז"ל מלמדים אותנו כי שמו לבן בא להדגיש שהיה מלובן ברמאות, בעל רמאות בלבד בלא רבב של צדק. אדם שכזה היה ראוי לקרותו רשע ולא רק רמאי. הלא את החלפת רחל בלאה לא עשה לבן בשעת המשתה, "ויאסף לבן את כל אנשי המקום ויעש משתה. ויהי בערב ויקח את לאה בתו ויבא אתה אליו ויבא אליה" (בראשית כט כב-כג). בשעת שמחת החתונה רקדו הקהל לפני רחל, ולאחר כיבוי הנרות ברשעות גדולה גרם לבן צער לרחל והחליפה בלאה. רחל לבושה בבגדי כלולות, כבר מדמה בנפשה כי עוד רגע תינשא לבחיר ליבה יעקב אבינו. עם סיום השמחה נוטל לבן מרחל את בגדי הכלולות ואת תכשיטיה ומלבישם על לאה. איזו אכזריות לנהוג כך עם ביתו, היכן רחמי האב על ביתו?! ובכל זאת התורה בוחרת לכנות את לבן על שם רמאותו, ולא על שם רשעותו. זאת בשונה, לדוגמא, מעשו שנקרא 'הרשעי'. אם נעיין במעשיו של עשו נראה כי היה נוטל מן הגזל, היה בעל תאוות ממון, ביזה את המצוות, כך שהיה מקום לקרותו 'בעל התאוות', אך כינויו הוא 'הרשעי'. לעומת זאת, לוט נקרא 'בעל תאוה', כפי שדרשו עליו חז"ל את הפסוק "לתאוה יבקש נפרד" בשעה שביקש להיפרד מאברהם אבינו. זאת בזמן שלוט שפט בסדום, מקום בו הרשעה שלטה לא פחות מן התאוה, כפי שהתורה מעידה "רעים וחטאים לה' מאד" (בראשית יג יג).

הכינויים בהם משתמשת התורה באים ללמדנו מה היסוד המניע את כל מעשי האדם. אצל לוט מעשי הרשעות כולם נבעו מתוך תאוה, היא זו שניהלה את כל חייו. כך לגבי עשו כל תאוותיו באות מיסוד הרשעות, היא המניעה את כל תאוותיו והתנהגותיו. יסוד כל מעשיו של לבן הארמי – עומק הרמאות השוכנת במעמקי נפשו. המידה הזו היא המביאה אותו לכלל מעשי הפשע והרשע, עד היותו מלובן ברשעות, אך היסוד הפנימי הוא הרמאות שמלפפת את נפשו. עם זאת, התורה לא תיארה את לבן כלבן הרמאי, אלא לבן הארמי. רמאי הינו שם פועל, בעוד ארמי הינו שם עצם משמעותו שמרמה את עצמו. כל רצון ותאוה שעלתה בלב לבן הייתה מלופפת ברמאות פנימית, שבה לבן רימה את עצמו באופן עמוק כאילו כולם דברים טובים ומוסריים עד שכל רשעה הייתה צדקות בעיניו. כך יכול היה לבן להגיע לרשעות כל כך גדולה, לפגוע בביתו. רשעים נוהגים ברשעות כלפי אחרים, אך לעצמם ולבני ביתם דואגים הם. בעוד עומק הרשעות יכולה לבוא דווקא כאשר האדם עובר רמאות פנימית שאותה רשעות צדקות היא, ואותם מעשים נוראיים טובים הם, כפי שטוען לבן: "לא יעשה כן במקומנו" - כך ראוי וצריך לנהוג. אכן אם לבן היה רשע ולא ארמי, לא היה מגיע למעשים כה קשים לרחל שהיא עצם מעצמו.

בשל כך נקרא לבן - אביהם של רמאים. אין הכוונה שהיה הגדול שברמאים אלא שהיה אבי מושג הרמאות, עומק מושג הרמאות הנמצא בלבן לא נמצא בשאר הרמאים, שאינם מרמים את עצמם כי אם את האחרים בלבד. התנהלות זו באה לידי ביטוי באמירת לבן ליעקב "הכי אחי אתה ועבדתני חנם" (בראשית כט טו), הרמאות הפנימית הביאה את לבן לאמירה ערכית כי יעקב כאחיו ויש לנהוג בו כאחיו, וממילא כמנהג האחים יעבוד עימו חנם. משמבקש יעקב את רחל משיבו לבן "טוב תתי אתה לך מתתי אתה לאיש אחר" (שם יט), בכל אופן אצטרך לתת אותה אז אתן אותה לך מתוך אהבתי לך. אך לבן עצמו לא רואה נתינה זו כמחוייבות של תשלום שכר, אלא כמתנת חנם – "תתי אתה לך", ולכן יכול הוא להחליפה בלאה כנותן מתנה שעושה כטוב בעיניו - "לתת הצעירה לפני בכירה" (שם כו).

בזה אין יעקב כאחיו ברמאות. יעקב אומר לרחל כי ביכולתו לרמות את לבן. אך לבן יוצא מגדר רמאי לגדר ארמי במעשה החלפת רחל בלאה, בו נוהג הוא לא מתוך שחיתות מוסרית של רשעות, אלא מתוך מתן הצדקה וערך מוסרי מכוח אותה רמאות פנימית. שבת שלום

יהודי אמיד מאירלנד שביקר בארץ סר לבקר את ידידו הירושלמי צבי צימוט, ואמר לו כי ברצונו לתרום סכום כסף נכבד למטרה טובה. השיבו המארח: בוא עמי ואוליך אותך לצדיק הירושלמי, ר' אריה לוי, והפקד את הכסף בידו ומובטח לך כי הרב יידע לעשות שימוש בכסף בצורה הטובה והנעלה ביותר.

בתחילה היסס אותו עשיר, שאתאיסט היה, לסור ולבקר רב בירושלים, ואף למסור בידו את כספו... לבסוף נתרצה ואמר: "טוב, אעשה כמצוותך, אך אפקיד בידו רק חלק מכספי".

תוך כדי ביקורם אצל ר' אריה, מסר העשיר את הכסף לידידו של ר' אריה, ואמר לו שיעשה בו כטוב בעיניו. עודם משוחחים והנה התפרצה אשה לחדרו של ר' אריה והחלה למרר בבכי. לדבריה, היא אם לששה ילדים קטנים, בעלה חולה ואין בידה כסף לרופאים ורפואות. ניסה ר' אריה להרגיעה ואמר לה: "למה לך לבכות? הא לך מעטפה זו על כל תכולתה, הכל שלך הוא...". נדהמה אותה עניה סוערה ואף התייר האירי נותר תמה... (צדיק יסוד עולם עמ' 122).

השבוע הלך לבית עולמו יקר נפש ואציל רוח, ר' שמחה רז (רקובר) ז"ל,

שהותיר משנת חיי ענקי אוהבי ישראל, בליבותיהם של רבבות ישראל,

והיה בגדר קיבל תורה ומסרה כמו שהיא.

הפליא לזכות את ישראל באהבת ישראל אהבת תורה ואהבת ארץ ישראל.

נטמן סמוך למורו ורבו באהבה הסבא קדישא רבי אריה לוי זצ"ל.

יהי זכרו ברוך, ושפתותיהם של רבבות בעולם כולו - דולקות בחיבור לב אוהב, יהי לזכותו נצח

הלכה ומנהג

אחד האיסורים הכלולים במלאכת 'חורשי' הינו 'השוואת גומות' - מילוא חורים בקרקע בחול, על מנת להשוות את פני הקרקע. שכן למדנו שאיסור חרישה היא בין סתימת גומות ובין יישור תלוליות להשוואת פני הקרקע.

מדין זה פסק מרן השלחן ערוך על פי הגמרא ש"אסור לכבד (- לטאטא) הבית, אלא אם כן הקרקע מרוצף" (או"ח שלז ב). והוסיף מרן הרמ"א שהמנהג הוא לא לכבד אפילו קרקע מרוצפת.

אך כתבו הפוסקים (ערוה"ש, משנ"ב ביה"ל) כי בימינו שכל בתי העיר מרוצפים מותר לכבד את הבית. אמנם דנו הפוסקים האם ניתן לטאטא את החלק המרוצף הפונה לחצר עם דשא או אדמה שאינה מרוצפת, משום חשש השוואת גומות. הגרש"ז אויערבאך (שש"כ כג הע' י) פסק כי יש לראות את החלק המרוצף כהמשך לבית אף שפונה לקרקע שאינה מרוצפת, ויש מחמירים בדבר. כן התירו הפוסקים לטאטא את שביל הכניסה לבית והמדרכה שחוץ לבית, משום שכיום רוב העיר מרוצפת. אמנם במדרכה חדשה העשויה מאבנים משולבות, שבה החול שבין האבנים מחזיק את מבנה המדרכה, יש מקום רב לחוש שלא לטאטא את החול, שנכנס בין האבנים, ובזה יש מקום רב לחוש לאיסור דאורייתא של השוואת גומות.

הגמרא דנה בהדחת הקרקע מכח דין זה של השוואת גומות, ועל פי דבריה פסק מרן השו"ע "אין סכין את הקרקע ולא מדיחין אותו, אפילו הוא מרוצף" (שם ג). והמחיר השלחן ערוך בדין רחיצה מדין טאטוא משום שהטאטוא נצרף יותר מן ההדחה (מ"ב שם טז-יז). מכח דין זה נוהגים אין שוטפים את רצפת הבית בשבת (שש"כ כג ו, אול"צ ח"ב מג ח, מרן הגר"ש וואזנר - בית לוי טז עמ' כב). אמנם במקום שבו יש לכלוך רב ואין המטרה ייפוי פני הקרקע אלא הסרת לכלוך, כגון מיץ או רוטב שנשפך על רצפת הבית, הקלו הפוסקים. אך גם באופן זה יש לשפוך את המים וחומר הניקוי במקום הלכלוך, ולגרוף את המים בלא סמרטוט ובלא מגב שעלול לספוג את הנוזלים ולהיסחט לאחר מכן. את המים נגרוף לחור הניקוז או מחוץ לבית למקום בו אין אדמה שיש בה איסור חרישה או חרש לאיסור זורע בהשקייתה.

שאלה: אשמח לשמוע את פסיקת הרב בעניין 'כשרות עופות הפטם'. סוגיא זו מעסיקה את הציבור מחמת גופים שמוציאים 'פשקווילים ועלוני' המאריכים שעופות אלו טמאים הם. יש בדבריהם ג' טענות עיקריות.
(א) שמין זה הוא הכלאה והרכבה של עופות טמאים ג"כ ביחד עם העוף הכשר והמסורתי [ויש לאסור לכאורה הן מצד עוף טמא והן מצד עוף ללא מסורת].
(ב) שיש עדויות (הם אומרים שאפשר לפנות עליהם לקבל תיעודים, ולכאורה נאמנים מדין 'מילתא דעבידא לאיגלוויי'. טרם הספקתי לבקש מהם תיעודים) שעוף זה הוא 'דורס' וש במקרים רבים כמה מינים מתנפלים על אחד מחבריהם ובאכזריות מנקרים ואוכלים ממנו חי מה שנחשב לכאורה כסימן טומאה של עוף דורס.
(ג) שהביצים של העוף פטם הם או 'חד חד' או 'כד כד' ולא 'אחת חד ואחד כד' מה שג"כ נחשב כסימן טומאה.
אין בכוונתי להוציא לע"ז כלל על שארית ישראל, אלא תורה היא וללמוד אנו צריכים.

תשובה: שלשה סימני טהרה בעופות טהורים (יו"ד סימן פ"ב סעיף ב'): יש שלושה סימני טהרה: אצבע יתרה, וזפק, וקורקבנו נקלף ביד. ונהגו ישראל שלא לאכול עוף על פי סימני הטהרה בלבד, אלא אם כן בידינו מסורת מאבותינו שעוף זה טהור ונהגו לאכלו (רמ"א יו"ד סימן פ"ב סעיף ג').
עופות טמאים שלושה סימנים: דורסים באכזריות; כשזורקים אוכל, תופסים אותו באויר.
כשמותחים חוט, חולקים אצבעותיהם בשווה בשני צידי החוט. ולמעשה מקפידים לאכול רק עופות עם מסורת.
וכפי שכתב רש"י (חולין סב): כי חכמי התלמוד אכלו עוף על פי סימני טהרה, וכשראו שהעוף דורס את מאכלו כמנהג העופות הטמאים. התקבל המנהג שאין אוכלים אלא עופות עם מסורת בידינו.
כשבעל האבני נזר (שו"ת יו"ד סימן ע"ה) הכריע שאף שנהגו לאכול את 'האווזים החדשים' במקום מסוים בפולין – אין לסמוך על כך, שכן ניתן להסתמך על מסורת רק אם היא התפתחה במקום תלמידי חכמים.
הנצי"ב מוולוז'ין (שו"ת 'משיב דבר' חלק ב' סימן כ"ב) שדן גם הוא בנושא, כותב, כי למרות מנהגו שאין אנו אוכלים עופות שאין לגביהם מסורת – מנהג זה מתייחס לגבי עופות חדשים בלבד, שקבלנו עלינו שלא להחליט על דעת עצמנו על אודות כשרותם. אולם לא קיבלנו על עצמנו להפסיק לאכול עופות שכבר נהוג לאכלם – רק משום שאין עליהם מסורת.
ומכאן דנו לגבי העופות פטם. והאריכו בזה רבות, הללו מתירים (כפי שהרחיב בעל שבט הלוי בחלק יא) והללו אוסרים. ויש למתירים בוודאי על מה לסמוך. ולא נאריך בדבר.

שאלה: אשמח לשמוע דעת הרב בנוגע לשימוש בסנני מים מהסוג המותקנים מתחת הכיור, אשר לכאורה בהם קשה להתיר מצד 'משמרת' משום שהמים יושבים שם משך זמן, ו'כוס' הראשונה של הסנן הם נעשים חומים ולא רואיים לשתייה כלל, וכן בסננים של ה'מיניברי' שהמים של מעורבים בגרגירי הפחם ויושבים שם גם כן משך זמן, ובפתיחת המים בעצם נבררים המים מן הגרגירים.

תשובה: מותר להשתמש במסנני מים בשבת לכתחילה.
דברי המשנה: נותנים מים על גבי השמרים בשביל שיצולו, ומסננין את היין בסודרים, ובכפיפה מצרית. רש"י: נותנין מים בשבת, על גבי שמרים הנתונים במשמרת מבעוד יום.
כפי שהגמרא אומרת בשם זעירי: נותן אדם יין צלול ומים צלולים לתוך המשמרת, ואינו חושש אבל עכורין לא.
כשהמים ראוים לשתייה, אין איסור לתת לתוך המשמרת. בשונה ממים עכורים, שהדבר אסור משום בורר, כאמור במשנה (קלו.), שאסור לתת שמרים במשמרת בשבת כדי שישתנן היין כי הוא מתקנם לשתייה. כן אין איסור בסינון משקה, אם אין תיקון למשקה לשתייה, משום ששותים אותו כמות שהוא.
ולכן מותר לסנן בשעת הגתות. וכדברי רש"י: בין הגתות שנו – שכל היינות עכורין, ושותין אותם בשמריהם, הלכך אין כאן תיקון, דבלאו הכי משתתי. בכך מתבאר, שכשנותנים מים על שמרים כדי שהמים יבלעו מהטעם של היין, ואח"כ יסתננו מחדש, אין בדבר איסור, כי לכתחילה היו המים ראוים, ואם כן הסינון לא תיקון, אף על פי שכשהיו מעורבים עם השמרים לא היו ראוים כלל לשתייה עד שישתננו.
אם כך, מותר לסנן משקה בכלי, אם אין בכך תיקון, והוא ראוי לשתייה גם לפני הסינון.
ומותר גם לסנן משקה שבשלב הסינון עצמו הוא אינו ראוי לשתייה, ואף כשהאדם מעוניין באותו סינון, שעל ידו משתבח המשקה.

וכך פסק השלחן ערוך' (או"ח שיט, ט-י) : משמרת, אפילו תלויה מערב שבת, אסור ליתן בה שמרים. אבל אם נתן בה שמרים מערב שבת, מותר ליתן עליהם מים כדי שיחזרו צלולים לזוב.

יין או מים שהם צלולים, מותר לסנן במשמרת. הגה: ואף על פי שיש בו קסמין דקין, הואיל וראוין לשתות בלאו הכי (סמ"ג). ואם הם עכורים, בין מים בין יין, אסור לסנןם.

במסננים המים ראויים לשתיה ורוב שותים מים כמות שהם. ומרן המשנה ברורה הכריע כדעה הראשונה.

מים שאינם ראויים לשתיה בתוך הפילטר, כאשר תתחדש הזרימה הם ימשיכו ויעברו את תהליך הסינון, עד שיזרמו מים נקיים. מכיון שהמים אינם מסתננים בפני עצמם, אלא כשתחיל זרימת מים חדשים, הרי זה כמו ששופכים מים על שמרים לשיצא מהם מעט מהיין הבלוע בהם, ויתערב עם המים הנשפכים עליהם, ויסתננו יחד, הרי האדם שפך למשמרת מים ראויים לשתיה, ונמצא שלא תיקן אלא השביח את המים. וכפי שכתב מרן החזון איש (או"ח סי' נג) : ואם משמרת שעל הברזא תלויה בשביל לסנן המים מן החול – אם רוב בני האדם אינם נמנעים מלשתות המים בלא סינון, מותר, וכדאיתא בשו"ע (שיט, ז). אבל אם החול מרובה, שאין הרוב שותין מהן בלא סינון, אסור. ואפילו כשכבר נתקבץ הרבה חול במשמרת, נראה דמותר, ואע"ג דכשבאין המים במשמרת, כבר יש שם חול מרובה, מכל מקום – כיון שהמים הנקלחין על ידי האדם בפתיחת הברזא, הם מים צלולים, אע"ג שאחר כך מתערבים עם החול, וחוזרים ומסתננים, אין זה מלאכת בורר, וכדתנן (קלט, ב) בנותן מים על גבי המשמרת התלויה מערב שבת, כדי שיחזרו השמרים צלולים, ואע"ג דהמים המתערבים עם השמרים וחוזרים ומסתננים, כיון דנתן צלולים, לית לן בה, וכמו שכתב במשנ"ב שם ס"ק ל"ג בשם הלבוש. ואפשר שאין חול מתערב כלל עם המים, אלא החול נכבש ועומד במקומו, ואינו מתערב.

וגם בשפיכת מים יוצאים טיפות עם היין מתוכם, וטיפות אלו בלועות בשמרים זמן רב קודם, וזה גופא מתירה המשנה. ואין כאן מעשה ברירה כלל, וכפי שכתב ה'חזון איש' הנ"ל וכיון שנתן צלולים לית לן בה. המים העכורים המצויים במשקע אינם הסינון, הרי צריך להחליף את המסנן כאשר מתחיל להצטבר חול, ואין דעתו של המשתמש עליהם אלא על המים החדשים, והרי זה כמתעסק בעלמא, והסינון אינו חלק מהותי מפעולת סינון המים הצלולים אלא נעשית על מנת לשתות את המים הזורמים שנכנסו כרגע למערכת ולא בשביל לסנן את המים העכורים.

כשם שבמעלית שבת על אף שנוצרת אנרגיה, ליכא מלאכת מחשבת שאסרה מהתורה. כך אין איסור בפתיחת הברז כיוון שבין כך ובין כך, היו מגיעים לפי הברז מים צלולים, באותה כמות ובאותו חוזק.